

УДК 456.532

КУЗЬМІНСЬКИЙ Анатолій Іванович –
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент Національної
академії педагогічних наук України,
професор кафедри педагогіки вищої
школи і освітнього менеджменту
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
e-mail:tatyanna@ukr.net

ПРОБЛЕМИ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ (РЕЦЕПЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОГО І ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ)

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Україна понад два десятиліття намагається позбутися рудиментів тоталітаризму і розпочати будівництво нового, більш відповідного викликам сучасності суспільства. В контексті нинішнього цивілізаційного розвитку з урахуванням трансверсалізаційних процесів найбільш прийнятним і перспективним є трансформація постіндустріального, інформаційно-знаннєвого типу суспільства через етап організованого у самоорганізоване суспільство. Для такого переходу в країні має накопичитися достатній масив носіїв цінностей демократичного, гуманоорієнтованого, людиноцентричного способу життя. Це надважке завдання. Адже виховати в надрах суспільства, якому притаманні багато в чому авторитарно-тоталітарні принципи життєвого укладу, де людина не є достатньо високою цінністю, громадянина нового типу, громадянина світу, який сповідував би цінності відкритого, громадянського суспільства, надзвичайно складно, бо й над тими, хто покликаний це зробити, тяжіє вантаж минулого. Але це життєво необхідне завдання і реалізувати його покликана, передовсім, вища школа.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях, офіційних оцінках, поглядах педагогічної громадськості періоду державної незалежності України порушується проблема необхідності подальшого розвитку демократичних процесів у студентському середовищі. На цьому наголошується у новому Законі України «Про вищу освіту», проекті Закону України «Про освіту» та інших нормативно-правових документах. Проте ґрунтовних наукових досліджень кращого світового досвіду розв'язання цього питання нині ще явно недостатньо.

Мета статті: певною мірою висвітлити досвід студентського самоуправління в українських і європейських вищих

навчальних закладах для удосконалення й розвитку студентського самоврядування в системі вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нинішні студенти як майбутні будівники держави-нації, політичні, державні, господарські менеджери, активні учасники соціокультурної, морально-духовної та й усіх інших сфер життєдіяльності мають виступати і провідниками нових суспільних відносин, базованих на засадах демократії, гуманізму, орієнтованих на гармонізацію співжиття всіх верств і членів суспільства. Цьому значною мірою може сприяти широкий розвиток студентського самоврядування в університетах України з урахуванням кращого європейського досвіду.

Нинішнє зростання інтересу до проблем студентського самоврядування викликане об'єктивними соціальними, політичними й економічно-господарськими потребами. Зокрема студентське самоврядування в Україні має глибоке національне коріння і певні здобутки, але в умовах стрімкої трансформації державотворчих і соціально-громадських процесів воно потребує подальшого розвитку і збагачення новітніми демократичними ідеями людиноцентричного спрямування; інститут студентського самоврядування може бути ефективним засобом просунутої соціалізації молодої людини, виховання поваги до демократичних цінностей; студентське самоврядування, як один із вагомих чинників розвитку й модернізації суспільства, є каталізатором формування національної еліти, джерелом вирощування потенційних лідерів, школою управлінської діяльності, ефективної роботи з людськими спільнотами, групами й колективами.

Формування креативної, компетентної, ініціативної особистості, здатної приймати нестандартні, продуктивні рішення і вмiло реалізовувати їх, неможливе без

широкого залучення студентів до участі в управлінні й здійсненні широкого спектру життєдіяльності вищого навчального закладу шляхом організації колективної творчої діяльності студентського самоврядування.

Найбільш продуктивним у розв'язанні цієї проблеми вбачається шлях критичного осмислення і застосування прогресивних елементів вітчизняного досвіду із поєднанням кращих зразків самоорганізації студентів країн Західної Європи.

Великий і цінний досвід самоорганізації молодіжних колективів міститься у педагогічній спадщині А. С. Макаренка. Зрозуміло, що мова йде не про сліпе копіювання окремих методів, засобів і прийомів, а про глибинне вивчення, осмислення педагогічної логіки дій педагога-корифея і доцільності використання його продуктивних ідей і досвіду, які органічно могли б використовуватися тепер.

У цьому сенсі слушною і на часі є порада А. С. Макаренка, оприлюднена у статті «Передбачається велика робота над собою»: «Нове суспільство, новий характер належного, новий характер боротьби і подолання, нові умови для щастя, нова етика і нові зв'язки між людьми потребують і нової естетики».

Можна й треба любити класиків, вчитися у них, схилитися перед ними, проте не можна в наші дні сліпо підкорятися їхнім естетичним канонам, їх визначенню прекрасного... потрібна зовсім особлива, маневрена й талановита організація нашого виробництва».

Отже, нові часи вимагають нових методів дії і нових авторів дії. Для того, щоб студент міг успішно освоювати стиль і прийоми самоорганізації свого власного і колективного життя, потрібно створити оптимальні умови для його навчання, побуту, життєдіяльності. Передовсім, у навчальному закладі має панувати філософія й ідеологія студентоцентризму, презумпція довіри до студента, справжнє батьківське піклування про його фізичний, психічний і моральний комфорт. Кожен член університетського колективу від ректора до прибиральниці повинен усвідомлювати, що студент – це чиясь дитина, яка є рідною і дорогою для своїх батьків і яку на певний час батьки й держава довірили працівникам університету, а тому й ставитись до студентів треба як до своїх власних дітей і, навіть, ще краще.

Якщо в навчальному закладі створені належні умови для академічних занять, наукової діяльності, самостійної роботи, задоволення художніх, спортивних та інших потреб, для організації харчування, охорони

здоров'я, відпочинку і дозвілля, тоді можна очікувати і належних результатів у самоврядній діяльності студентів. Тобто, повинен бути створений сприятливий фон для успішного розвитку самоорганізації і самоврядності студентства. Це обов'язкова передумова. А далі необхідна чітко спрограмована, цілеспрямована, конкретна робота. Студентів треба ненав'язливо, тактовно, поступово і системно навчати самоорганізації і самоврядуванню. Починаючи з прийому документів у абітурієнта, працівники закладу повинні формувати у молодій людини почуття соціальної відповідальності за себе, за свої дії, за стан справ у своїй академічній групі, на курсі, на факультеті, в університеті, в місті, в регіоні, в державі.

Багато залежить від вдалого добору куратора на молодших курсах і консультанта на старших. Важливо допомогти молодим людям, які не мають достатнього життєвого досвіду, висувати й обирати на посади старост груп, членів студентських рад факультетів, гуртожитків, кандидатів у вчені ради підрозділів і закладу, у керівні профспілкові та інші громадські організації найбільш достойних, сумлінних, совісних, відповідальних і обов'язкових студентів.

Необхідно навчити студентів самостійно приймати рішення, брати на себе відповідальність за їхню реалізацію, іноді, навіть, із певним ризиком. У статті «Завойовувати нові висоти» А. С. Макаренко відмічає наявність, як правило, представників населення, зокрема й майбутніх студентів (і нинішніх теж), які «...не бачать нашого майбутнього, вони не бачать дороги, що лежить перед ними, на бачать небезпек, які нас зустрічають, не бачать і широких просторів попереду. Вони бачать тільки спину товаришів. А вони повинні бачити: в іншому випадку, перечіплюючись і падаючи, вони ще більше будуть нас затримувати. Цей наш «хвіст» за звичкою, не читає наших газет, взагалі він нічого не читає. Потрібно їх ловити, потрібно їм розповідати про наш рух, потрібно їм показувати наше майбутнє».

Формувати почуття самовідповідальності у студента можна й треба в ході академічних занять, під час проведення кураторських годин, засідань учених рад, конференцій трудового колективу, різноманітних дозвіллевих заходів. Можна скільки завгодно критикувати діяльність громадських і політичних студентських організацій радянських часів (і, дійсно, є за що), але нерозумно й недоцільно огульно відкидати й той позитивний і корисний досвід, який вони напрацювали

свого часу. Адже державна, політична й господарська еліта тих часів формувалася здебільшого з вихідців із студентських комітетів, комсомольських і профспілкових органів вищих навчальних закладів, учасників руху студентських будівельних загонів та інших громадських формувань.

Такі форми самоврядної студентської діяльності як відзнака й заохочення студентів, які гарно навчаються і є зразком у поведінці, беруть активну участь у громадській роботі, у наданні місць у гуртожитку, у розподілі стипендіального фонду, в організації святкових і дозвіллевих заходів, студентських вечірок, дискотек та багато іншого необхідно культивувати, тактовно й ненав'язливо допомагаючи силами професорсько-викладацького колективу.

Поважаючи право вибору і самостійність дій студентського колективу, все ж ні в якому разі не можна пускати діяльність самоврядних студентських організацій на самоплив. Відсутність життєвого досвіду, властива студентському вікові максималістська позиція не завжди сприяють прийняттю правильних і продуктивних рішень і реалізації окремих дій. Виразним прикладом наслідків штучного відособлення педагогів від діяльності органів студентського самоврядування можуть слугувати події під час помаранчевої революції 2004–2005 років. Самовільне залишення занять, масові зриви навчального процесу, безкарне й заохочуване окремими представниками політичних кіл цькування й шельмування частини викладачів і керівників ВНЗ призвели до зниження якості знань і успішності, розбалансування навчальної дисципліни, інших негативних явищ. Вимоги дозволити суцільне вільне відвідування занять, оплачувати пропуски занять з фізичної культури 25 гривнями, створити привілейовані умови для тютюнопаління студентам — ось далеко не повний перелік суспільно шкідливих вимог окремих студентських рад того часу.

Для успішної діяльності органів студентського самоврядування необхідно створювати відповідні умови. Л. М. Толстой стверджував: «... молоді люди нашого часу чахнуть і нервово хворіють від того, що немає поля діяльності...». Організація добровільних заходів для допомоги онкохворим дітям, зелений патруль у заповідних місцях під час весняного цвітіння рослин, яким загрожує зникнення, оформлення інформаційних стендів про студентське життя, підготовка й проведення круглих столів, наукових конференцій,

волонтерська діяльність, екскурсії й виходи в природу, багато інших заходів повинні всіляко підтримуватися, а в окремих випадках і ініціюватися викладачами.

Однією із ефективних форм спільної діяльності органу студентського самоврядування й керівництва ВНЗ є регулярні зустрічі ректора зі студентською радою, в яких не беруть участі будь-які інші працівники, так звані зустрічі довір'я, під час яких члени органів самоврядування вільно можуть висловити свої власні думки й міркування з того чи того питання, а також порушити проблеми, які хвилюють студентську громаду. До розв'язання деяких питань залучаються самі члени органу студентського самоврядування. З проблем, які в цей момент неможливо розв'язати, робляться відповідні вичерпні роз'яснення, які активістами доводяться до відома студентів. З усіх інших питань даються відповідні доручення посадовим особам, які під час наступної зустрічі інформують орган студентського самоврядування про їх виконання.

На жаль, з окремих питань повноваження студентських органів є чисто формальними. Так, студентський актив наділений правом участі у призначенні стипендії студентам, але ці дії вичерпно регламентуються відповідними нормативно-правовими актами і орган студентського самоврядування не може відчутно впливати на розв'язання цього важливого питання.

Що стосується європейського досвіду самоврядування в університетах, то він набагато ширший і більш змістово наповнений, ніж вітчизняний. Його не можна механічно переносити в університети України із-за великої різниці в реальних умовах, у ментальності, в організації навчання, в традиціях. У процесі історичного розвитку і становлення системи вищої освіти в Європі студентське самоврядування в європейських університетах набуло великої практики демократичних традицій і форм, які стимулюють освітні реформи, удосконалення системи взаємодії з різними державними установами соціального профілю, громадськими організаціями, фондами, засновниками грантів тощо. Студентські самоврядні органи активно впливають на пошук і впровадження нових навчальних технологій, підвищення якості освіти, активізацію соціальної ініціативи студентів.

Варто зазначити, що в провідних європейських університетах, передовсім англійських і французьких, чітко виділяються три типи студентського самоврядування:

– імітаційний (ігровий), для якого

характерне створення і функціонування самоврядних студентських органів за формальним зразком державних управлінських інституцій (парламент, сенат, суд тощо);

– *псевдоділовий (бюрократичний). Цей тип самоврядування* передбачає створення бюрократичного апарату в студентському середовищі як самоціль, коли нібито для підготовки широкого масиву активістів-організаторів створюються численні ради, комісії, штаби, сектори, які реально не впливають на стан справ, нічим конкретно не займаються і практично ні за що не відповідають;

– *демократичний*, суть якого полягає в активній участі і впливові студентів на життєдіяльність університетської громади, у можливості брати дієву участь у всіх сферах навчальної, наукової, побутової, дозвільної діяльності студентів, викладачів і адміністрації навчального закладу. Демократичність у цьому випадку проявляється не тільки у формальній можливості брати участь у виборчих процедурах, а й у можливості реально, відчутно впливати на стан справ у тому соціумі, в якому студент проживає.

Що ж можна запозичити із європейського досвіду студентського самоврядування в сучасних українських умовах? Це, передовсім окремі форми і методи захисту інтересів студентів на всіх рівнях вищої освіти; шляхи забезпечення студентських прав і свобод у відповідності з правовими нормами, чинними в державі; засоби реалізації студентських ініціатив у навчально-виховному процесі, в управлінні закладом, у науковій, культурній, соціальній, побутовій та інших сферах функціонування університету; рецепти підвищення ефективності взаємодії між студентською спільнотою і університетською адміністрацією; форми співпраці з місцевими, регіональними та центральними органами влади; досвід аналізу студентських проблем і визначення шляхів їх розв'язання; практика організації допомоги студентам, які її потребують, працевлаштування, організації побуту, різноманітних форм дозвілля, подорожей тощо; розширення інформаційного простору для студентів і зв'язків із світовими інформаційними джерелами

Для прикладу подамо окремі форми самоорганізації і самоврядування студентів у вищих навчальних закладах Франції та Великої Британії.

Форми представлення та самоорганізації студентів Франції.

Життя студентської молоді Франції дуже різноманітне і охоплює всі можливі види діяльності як у рамках навчального закладу так і поза ним. Можна виділити такі аспекти студентського життя: соціально-економічні, навчальні, культурно-спортивні, політичні (варто зазначити, що у ВНЗ Франції, як і в інших освітніх закладах, заборонена політична пропаганда та використання символіки будь-яких політичних партій, громадських організацій).

Кожна сфера діяльності представлена певними студентськими організаціями, які в сукупності і являють собою студентське самоврядування. Оскільки об'єктом процесу студентського самоврядування є студент, то спільна мета діяльності студентських організацій полягає у захисті прав і свобод студента в різноманітних сферах його життя.

У Франції студенти мають можливість бути представленими у різноманітних установах вищої освіти на всіх інституційних рівнях. Усі студенти університету можуть брати участь у виборах своїх представників. На університетському рівні студенти обираються до ради окремого факультету, а також до ради об'єднаних факультетів з певного напрямку підготовки та до центральних рад університету: адміністративної, ради з питань навчання та університетського життя і до наукової ради. Студенти, обрані до цих рад, обирають своїх представників до національної ради з вищої освіти. Паралельно проходять вибори на рівні кожного навчального округу (academie) до Адміністративної ради регіонального центру університетських і навчальних справ.

Студентське самоврядування у Франції представлено на різних рівнях, починаючи з університету і закінчуючи міжнародним рівнем. Найбільш впливову роль відіграє представництво студентів на рівні університетів. Важливою для студентів є можливість бути представленими у центральних радах університету, де вони можуть висловлювати свою думку з тих чи тих питань, брати участь у прийнятті рішень, вносити свої пропозиції та захищати права студентів. Все це робить студента повноправним учасником університетського життя. У той же час студентські представники, які беруть участь у різних формах студентського самоврядування на регіональному, національному та міжнародному рівнях, мають суттєвий вплив на формування стратегії вищої освіти, законодавчої й бюджетної бази і мають можливість впливати на соціально-економічні аспекти студентського життя на національному та міжнародному рівнях.

На міжнародному рівні організації студентського самоврядування беруть активну участь у створенні єдиного освітнього європейського простору та сприяють поширенню болонських ініціатив і розв'язанню проблеми єдиних дипломів про вищу освіту для країн-членів Європейського Союзу.

Більш детальний опис кожної із форм студентської самоорганізації та їхніх особливостей подаємо нижче.

Центральні ради університету. У французькому університеті функціонують три центральні ради: адміністративна, рада з питань навчання та університетського життя, наукова рада.

Адміністративна рада (Conceil d'administration) – визначає політику навчального закладу, зокрема, обговорює зміст колективного договору і затверджує бюджет. Рада визначає, виходячи з національних пріоритетів, розподіл робочих місць, установлених для закладу галузевим Міністерством.

Вона також надає дозвіл ректору університету на проведення будь-яких юридичних дій, затверджує угоди й конвенції, підписані ректором, і, якщо не існує особливих визначених декретом умов, затверджує позики, рішення про фінансову участь, створення філії, прийняття дарованих і відписаних коштів і майна, придбання нерухомості. Рада може передавати деякі повноваження ректору університету. Згідно з «Кодексом про освіту» частка студентів у раді становить 20–25 % при загальній кількості членів ради від 30 до 60.

Рада з питань навчання та університетського життя (Conceil des études et la vie étudiante) пропонує адміністративній раді напрями основного й післядипломного навчання, розглядає подання про акредитацію та проекти запровадження нових спеціальностей. Рада розробляє заходи, спрямовані на залучення студентів до участі в активному житті, сприяння культурній, спортивній, соціальній роботі, підвищення участі студентів у різноманітних об'єднаннях, поліпшення умов їхнього життя та праці. Вона розглядає також питання щодо підтримки університетських і навчальних заходів, медичних і соціальних служб, бібліотек та інформаційних центрів. Рада виступає гарантом політичних і профспілкових свобод студентів. Згідно з «Кодексом про освіту» частка студентів у раді становить 40–50 % при загальній кількості членів ради від 20 до 40.

Наукова рада (Conceil scientifique) – пропонує адміністративній раді напрями

дослідницької політики, форми науково-технічної документації, а також проекти розподілу коштів, виділених на дослідження. З нею консультуються щодо програми основного навчання та післядипломної освіти; щодо дослідницьких програм і контрактів, запропонованих різними підрозділами університету; щодо подань на акредитацію, на право видавати державні дипломи; щодо проектів запровадження модифікації дипломів навчального закладу; щодо колективного договору. Рада забезпечує зв'язок між навчанням і дослідницькою роботою, зокрема в магістратурі та аспірантурі. Згідно з «Кодексом про освіту» частка студентів у раді становить 7,5–12,5 % при загальній кількості членів ради від 20 до 40.

Вибори до Центральних рад.

Присутність і процент студентів у центральних радах університету закріплено у спеціальному декреті, який регулює загальну процедуру виборів. Згідно з вимогами декрету, вибори проводяться за списками з пропорційним представництвом за 1 тур. Один і той же студент не може бути обраний до двох рад одночасно. Згідно з декретом університет має забезпечувати прозорість і відкритість виборів.

Вибори до всіх трьох рад проводяться одночасно за окремими списками. Студенти обираються терміном на 2 роки, викладачі та адміністратор – на 4 роки.

Студенти, обрані до цих рад, також представлені у різноманітних університетських комісіях, зокрема дисциплінарній і соціальній.

Окрім центральних рад кожний університет, залежно від специфіки, має ще й інші ради. Наприклад, в університеті Дюнкерка є такі ради, як:

– **рада стратегічної орієнтації.** Вона складається з 50 членів, серед яких 20 представників університету, призначених адміністративною радою і 5 студентів, що делегуються щорічно Студентською асоціацією, решта – представники підприємств, муніципальної влади та особи, що опікуються проблемами освіти. Студенти мають у ній 7 місць. Ця рада є консультативною структурою. Вона висловлює свою думку щодо основних напрямів і стратегій університету, зокрема при обговоренні колективного договору;

– **рада лабораторії.** Лабораторії є науково-дослідницькими підрозділами, в яких працюють викладачі-науковці, наукові співробітники, студенти третього циклу навчання (аспірантура), інженери і техніки-дослідники. Лабораторія виконує

дослідницькі завдання, визначені відповідно до стратегічних напрямів пошуку, накреслених університетськими інстанціями. Лабораторією керує рада, очолювана директором. До ради входять представники, обрані від викладачів- науковців і наукових співробітників (не менше 2/3 місць); студентів третього циклу навчання; інженерів і техніків-дослідників;

– ради факультетів і ради підрозділів університету. Складовими університету є підрозділи, які об'єднують факультети за певним напрямом підготовки (UFR – unite de formation et de recherche), школи (наприклад: інженерні школи, школи комунікації і т. ін.), інститути – всі вони мають часткову або повну автономію. Кожна складова університету має власну управлінську раду, членами якої є студенти. Управлінська рада розв'язує педагогічні та бюджетні питання свого підрозділу, має власний статут і самостійно встановлює процедуру виборів.

Свою чергою кожний підрозділ, школа чи інститут складаються з факультетів, кожен з яких може мати свою власну раду та проводить вибори до неї. Представники до рад обираються за пропорційною виборчою системою.

Прикладом студентських рад на факультетах в університеті м. Дюнкерк є створення студентських бюро на різних циклах навчання. На першому циклі (2 роки) студентські бюро створюються, в основному, на факультетах з великим конкурсом (ураховуючи метод зарахування студентів до університетів у Франції, на факультети з великим конкурсом йдуть більш зацікавлені саме у цьому напрямі студенти). До складу такого бюро входить приблизно 12–15 осіб (у залежності від кількості студентів на самому факультеті). Важливою особливістю є те, що президент бюро обирається у березні (це дає змогу першокурсникам визначитися з кандидатурами), але в дію вступає на початку другого навчального року у вересні. Вибори широко анонсуються в університеті, проходять із застосуванням різноманітних передвиборчих кампаній з оприлюдненням програми дій кандидатів. Уважається, що подібна традиція студентських бюро пішла від бізнес-шкіл і створюваних у них братств. Студентські бюро, які створюються на другому циклі навчання, є більш спеціалізованими, їх діяльність полягає у розв'язанні різноманітних проблем студентського життя: пошук житла, роботи, організація вечірок і т.п. Вони можуть також займатися підприємницькою діяльністю, навіть не отримуючи прибутку (організація кафе, барів), але маючи базу зі своєї

спеціальності (особливо для студентів економічних факультетів).

Крім того, щороку організовуються вибори до рад гуртожитків. Участь у цих виборах можуть брати всі студенти, які мешкають у гуртожитку.

У Франції проректором із студентських проблем може бути студент. Ця практика існує в багатьох університетах з різними процедурами виборів і повноваженнями, з урахуванням специфіки і традицій закладу. Цей проректор представляє студентів у всіх університетських органах, зокрема в адміністрації, ректораті та різних робочих комітетах. Він обирається адміністративною радою за пропозицією студентів – членів центральних університетських рад або за поданням ректора.

Основними інструментами Міністерства національної освіти Франції у розв'язанні проблем студентів є Національна рада вищої освіти та науки (НРВОН) і Національний центр університетських і навчальних справ (НЦУНС), який координує діяльність низки відповідних регіональних центрів.

Національна рада вищої освіти та науки (НРВОН). Це рада при Міністерстві національної освіти, очолювана Міністром. НРВОН створена в 1989 році. Діяльність Ради регламентується спеціальними законами. НРВОН виконує дві функції – консультативну й дисциплінарну і є останньою апеляційною інстанцією в галузі вищої освіти.

НРВОН розглядає такі питання як взаємозв'язок між напрямками підготовки у вищих навчальних закладах; розподіл дотацій між вищими навчальними закладами; напрямки підготовки на другому циклі університетського навчання; списки національних дипломів, умови отримання та захисту наукових ступенів; програми й кредити для вищих навчальних закладів; надання права вищим навчальним закладам видавати національні дипломи; створення інститутів і шкіл в університеті.

НРВОН складається із 62 членів (включаючи Міністра). В тому числі:

– *11 студентів*. Студенти обираються на 2 роки всіма студентами центральних рад усіх університетів Франції (приблизно 2500000 студентів). Вони не можуть бути обрані більш ніж на 2 терміни. Вибори відбуваються за пропорційною системою, за якою списки містять 22 прізвища студентів з різних вищих навчальних закладів. Усі найбільш репрезентативні студентські асоціації так чи інакше представлені у НРВОН;

– 29 кадрових працівників, які обираються на 4 роки і максимум на 2 терміни. До складу цих 29 працівників входять: 11 професорів, 11 доцентів, 1 науковий співробітник бібліотеки, 6 представників адміністративного, технічного та обслуговуючого персоналу університету;

– 21 особа зовнішніх кадрів, які представляють національні інтереси і призначаються Міністром: 3 з них обираються з членів Національної Асамблеї, Сенату та Соціально-економічної Ради, 9 представників від роботодавців, 9 – від робітників.

НРВОН включає 2 комісії, які очолюються Міністром, зокрема;

– постійна наукова комісія. До неї входять 23 постійні члени: 12 викладачів-науковців, 1 представник адміністративного, технічного та обслуговуючого персоналу університету, 2 студенти, 8 членів, призначених Міністром. Наукова комісія займається питаннями науки, освіти та дипломів третього циклу університетського навчання (аспірантура);

– сесійна комісія. Координує всі сесії НРВОН, окрім пленарних. Складається з 20 членів: 4 професори, 4 викладачі-науковці, 2 представники адміністративного, технічного та обслуговуючого складу університету, 4 студенти, 6 представників національних інтересів.

Функціонують також численні спеціальні комісії.

Міністр з питань вищої освіти скликає засідання НРВОН мінімум 3 рази на рік, одне з яких присвячується питанням бюджету; визначає порядок денний сесій; може запрошувати з власної ініціативи або за пропозицією НРВОН та її комісій компетентних осіб з метою взяти участь у засіданнях з правом консультативного голосу (максимум 6 осіб).

Національний Центр університетських і навчальних справ (НЦУНС).

НЦУНС є суспільною адміністративною установою, наділеною громадянською правосуб'єктністю та фінансовою автономією. НЦУНС також існує під егідою Міністерства національної освіти і координує діяльність мережі регіональних центрів університетських і навчальних справ.

Загальна мета діяльності цього центру: забезпечення рівних можливостей вступу та всіх аспектів навчання студентів у вищих навчальних закладах. Вся діяльність центрів погоджується з університетами та місцевими освітніми департаментами.

НЦУНС розв'язує основні студентські

питання, такі як житло, стипендії, соціальні виплати, харчування, підтримка в реалізації студентських проектів і підтримує міжнародні зв'язки. Втіленням у життя рішень НЦУНС на місцях займаються регіональні центри університетських і навчальних справ (РЦУНС).

НЦУНС очолюється директором, який призначається Прем'єр-міністром країни на трирічний період за поданням Міністра з питань вищої освіти. Директор займається підготовкою та виконанням рішень, прийнятих Адміністративною радою, яка є головним регулювальним законодавчим органом НЦУНС. Адміністративна рада забезпечує розподіл бюджетних кредитів, наданих РЦУНСам, концентрує й розподіляє субсидії, дотації та інші види фінансової допомоги, спрямовані на розвиток регіональних і місцевих центрів. Адміністративна рада НЦУНС складається з 27 членів. У тому числі: 1 президент (призначається Міністром з питань вищої освіти); представники держави, з яких 4 державні службовці, призначені Міністерством вищої освіти; 4 державні службовці, призначені відповідно міністерством, яке займається бюджетом, житлом і соціальними питаннями, а також Міністерством закордонних справ; 8 представників студентів; 3 працівники НЦУНС та РЦУНС, делеговані профспілками; 3 ректори вищих навчальних закладів (з них 1 – представник приватного закладу); 4 фахівці (2 з яких – студенти).

До складу НЦУНС входить 28 регіональних центрів (РЦУНСів) і 16 місцевих центрів (МЦУНС – підрозділи РЦУНСів), включаючи заморські департаменти та більш ніж 40 філій по всій Франції. Мережа центрів загалом включає 12000 осіб персоналу із щорічним бюджетом 939 мільйонів € (за 2004 р.), 65,84 % з яких – власні кошти, 30 % – виділяються Міністерством національної освіти, 3,83 % – Міністерством закордонних справ. Послугами НЦУНС користується близько 2,1 мільйона студентів.

Вибори студентів до НЦУНСу. Вісім студентів, які можуть бути представленими у НЦУНС, обираються за загальноприйнятою пропорційною системою із загального числа студентів – представників усіх 28 РЦУНСів, тобто із 196 студентів (7 студентів у кожному РЦУНСі x 28 РЦУНСів). Вибори до НЦУНС проводяться через 2 місяці після виборів до РЦУНСів. Студенти, обрані до НЦУНС, беруть участь у визначенні загальної політики центрів (національного та регіональних), висловлюють свою думку з

приводу бюджету НЦУНС та розподілу державних кредитів між регіональними центрами університетських і навчальних справ.

Регіональні центри університетських і навчальних справ – суспільні адміністративні установи, які є підрозділами НЦУНС і функціонують у 30 навчальних округах (1 РЦУНС для трьох заморських територій: Гваделупа, Мартінік, Гвіана).

Кожен РЦУНС очолюється державним службовцем, призначеним Міністром з питань вищої освіти. Він виконує рішення, прийняті адміністративною радою РЦУНС, до складу якої входять 25 членів. У тому числі: 1 ректор навчального округу, який керує адміністративною радою; 2 ректори університетів або вищих шкіл; 4 працівники, призначені ректором навчального округу для розв'язання спеціальних завдань; 3 кадрових співробітники РЦУНСів; 1 представник регіону тощо.

Вибори в адміністративну раду РЦУНС проводяться одночасно по всій Франції в усіх навчальних округах. Квота кожного округу становить 7 студентів, які представляють центральні ради університетів цього навчального округу. Вибори проводяться за пропорційною системою, яка полягає в наступному: на розгляд представляються списки з переліком кандидатів (у списку 14 прізвищ, 7 з яких – титуловані, тобто у випадку обрання всіх, хто є у списку, ці перші 7 осіб займатимуть місце в адміністративній раді РЦУНС, а наступні 7 осіб будуть їх замінювати у випадку неможливості першими виконувати свої обов'язки). Студенти обираються терміном на 2 роки. Обрані студенти беруть участь у функціонуванні установи на всіх рівнях діяльності центрів: адміністративна рада, різноманітні комісії (з питань оплати навчання, культури, харчування, житла і т.п.).

Діяльність регіональних центрів навчальних справ базується на основних аспектах студентського життя:

1. **Соціальна допомога.** Здійснюється Фондом університетської солідарності соціальної служби при кожному РЦУНС. Соціальна допомога становить приблизно 6 мільйонів €/рік, виділяється у вигляді грошової допомоги та позик для приблизно 25000 студентів, які знаходяться в скрутному матеріальному стані.

2. **Стипендії.** НЦУНС розпоряджається загальним державним фондом допомоги. Стипендії призначаються студентам на основі, головним чином, соціальних критеріїв. Крім того НЦУНС розподіляє стипендії з приватних дотацій і фондів, а

також значну частину стипендій французького уряду для іноземних студентів.

3. **Культурне життя та студентські ініціативи.** Приклад: на розвиток студентських ініціатив і проектів у культурному житті університетів у 2004 році було виділено 1 217 000 €. У тому числі: 380 000 € на підтримку культурних проектів студентів у рамках програми «Культурні дії» (570 проектів щорічно); 380000 € на організацію життя в гуртожитках, університетських містечках; 85 000 € на організацію національних конкурсів; 85 000 € на допомогу складання програм РЦУНСів; 30 000 € на мобільність студентів у рамках структури РЦУНСів; 65000 € на зв'язки зі студентськими асоціаціями на національному рівні.

4. **Працевлаштування.** Центри пропонують студентам тимчасові робочі місця (пропозиції вакансій, доступні в Інтернеті).

5. **Житло.** НЦУНС і РЦУНСи мають у своєму розпорядженні одну з найбільших житлових баз у Франції – приблизно 150 000 місць для проживання студентів (університетські містечка, гуртожитки), які приймають 7% усіх студентів. Окрім того, НЦУНС має службу «Житло в місті», яка пропонує поселення студентів у приватні квартири (приблизно 30 000 місць).

6. **Харчування.** РЦУНСи мають студентську мережу закладів харчування, представлену різноманітними кафетеріями, їдальнями, ресторанами для студентів, у яку інвестується приблизно 25 мільйонів €/рік. Вартість талона на харчування визначається саме НЦУНСом і за рахунок субсидування становить лише 2,65 €. Щорічно 830 ресторанів, акредитованих і керованих НЦУНСом, надають студентам 60 мільйонів обідів за зниженими цінами.

7. **Допомога іноземним студентам.** НЦУНС також займається стипендіями для іноземних студентів, які виплачуються французьким та іноземними урядами окремо, або 50/50. У 2003 р. у Франції навчалось 159 000 іноземних студентів, що становить 10% від їх загального числа. НЦУНС опікується безпосередньо 11 000 іноземних стипендіатів французького уряду і міжнародних організацій.

Асоціації.

Однією із форм студентської самоорганізації є асоціації. Асоціації можуть створюватися на різних рівнях: на рівні університету (навчально-професійні, культурні, спортивні, за інтересами та ін.), на регіональному рівні (студентські асоціації окремого міста чи регіону), або на

національному (Федерація загальних студентських асоціацій, Організація сприяння та захисту студентів).

Закон «Про асоціації» закріплює умови створення й функціонування асоціацій. Згідно із законом асоціація — це група людей, об'єднаних спільною метою, але без отримання прибутку.

Порядок створення асоціації:

— будь-який громадянин Франції може створити асоціацію, але для отримання статусу правосуб'єктності її необхідно задекларувати в префектурі свого департаменту. Для цього необхідно мати статут, назву, вказати мету діяльності асоціації, юридичну адресу, імена членів дирекції, їхні професії та національності;

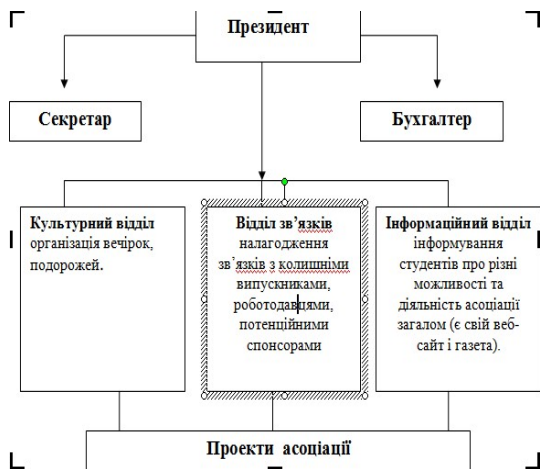
— асоціацію необхідно внести в офіційний реєстр асоціацій;

— асоціація повинна мати приміщення для засідань.

Фінансування асоціації складається з членських внесків, власних коштів і спонсорських коштів як від приватних осіб так і від державних установ. Згідно із законом членські внески не можуть перевищувати 16 €. Після того, як асоціація задекларована в префектурі, необхідно застрахувати асоціацію та відкрити банківський рахунок.

Види асоціацій (на прикладі університету м. Дюнкерк):

1. *Культурні асоціації.* Ці асоціації займаються позанавчальною діяльністю (окрім спортивної). Це організації театральних гуртків, гуртків з читання, вечірок, подорожей і т. п. Наприклад, в університеті м. Дюнкерк (UNIVERSITE DU LITTORAL COTE D'OPALE) існує культурна асоціація «Cite Fac», основна діяльність якої полягає у проведенні вечірок та організації подорожей. Асоціація має таку структуру:

Cite Fac підтримує постійний зв'язок з

ректоратом університету, чие сприяння виявляється в наданні приміщення для зборів і заходів асоціації; з радами університету, а також з різноманітними підприємствами, яких асоціація може залучати до реалізації спільних проектів, так само як і університет. Членами асоціації можуть бути будь-хто з молоді (студенти, колишні студенти). Членський внесок — 5 €. Прикладами діяльності асоціації є організація вечірок для студентів (за невелику плату), подорожей до Брюсселю, Парижу, організація «мовних клубів» для всіх бажаючих і т.п.

Асоціація Cite Fac діє згідно із Законом «Про асоціації» від 1901 р. та є офіційно зареєстрованою.

2. *Навчально-професійні асоціації.* Їхня діяльність полягає в інформуванні студентів щодо змісту предметів, які вони мають обирати для вивчення. Окрім того вони видають «хроніки екзаменів», підтримують зв'язки з викладачами та ректоратом університету. Також вони підтримують зв'язки з колишніми випускниками, полегшуючи таким чином входження нинішніх студентів у професійне життя. Подібні асоціації одного напрямку підготовки можуть створюватися як на рівні університету так і на регіональному та національному рівнях, наприклад Національна федеративна асоціація студентів-науковців, Національна асоціація студентів-юристів, Національна асоціація студентів-медиків і т.п.

3. *Асоціації представників студентів у радах.* Ці асоціації об'єднують студентів-представників центральних рад університету. Представники пропонують і захищають права й вимоги студентів.

4. *Асоціації солідарності.* Це об'єднання є прикладом залучення студентів до громадського життя, (наприклад, благодійність і т.п.).

5. *Спортивні асоціації.* Пропонують студентам спортивну діяльність, організують змагання тощо.

Синдикати.

Студентське самоврядування у Франції функціонує також на рівні синдикатів. Створення синдикатів (профспілок) було узаконено в 1984 р. Законом Валдека-Руссо. Згідно з цим законом правосуб'єктністю наділені професійні синдикати, а студентські синдикати не підпадають під «синдикатне право», а є асоціативними організаціями згідно із законом 1901 р. «Про асоціації», тому часто терміни «синдикат» і «асоціація» є синонімами, коли мова йде про студентські організації. Студентські синдикати існують на університетських і регіональних рівнях,

які своєю чергою об'єднуються у національні. Нині у Франції існують такі національні студентські синдикати:

Федерація Студентських Синдикатів (ФСС). Заснована в 2000 р. Свою діяльність розпочинала з публікацій на тему основ студентського фундаменталізму. Ця федерація не є репрезентативною, оскільки не має своїх представників у НРВОН і НЦУНС. Нині федерація об'єднує велику кількість синдикатів. Однією з найважливіших активностей ФСС були публічні виступи студентів-членів синдикатів (20000 осіб) у 2003 р. проти Проекту Фері «Про автономію університетів» – в результаті проект було відхилено. ФСС підтримує ідею реформування вищої освіти і виступає проти Європейської Конституції.

Студентський синдикат солідарних, унітарних і демократичних студентів (СССУДС). Створений у 1996 р. Позиціонує себе як ліворадикальний синдикат. Основні принципи СССУДС – солідарність з молоддю, робітниками у боротьбі з безробіттям, тимчасовим працевлаштуванням, сексуальною і расовою дискримінацією. Серед методів боротьби СССУДС проти всіх видів дискримінації є організація семінарів і тематичних днів з конкретних проблем. СССУДС є членом Синдикатного Союзу Солідарності (ССС), який об'єднує працівників державного та приватного секторів. Належність до ССС дає Синдикату змогу виносити свою діяльність на національний рівень і бути учасником глобального руху за соціальний прогрес. СССУДС підтримує студентів-іноземців при вступі до університетів. Широко представлена екологічна діяльність СССУДС: він виступає за розвиток безкоштовного та екологічно чистого транспорту, за економію води, за переробку відходів і т. ін.

Федерація дітей республіки. Створена у 2004 р. Її синдикати мають національну структуру, хоча й представлені далеко не в кожному місті. Головна мета: захист республіканських цінностей в університетах, боротьба проти дискримінації.

Національна конфедерація праці (НКП). Походить від аналогічної конфедерації в Іспанії (заснована в 1946 р.) Свою діяльність НКП позиціонує як анархічний або революційний синдикалізм і діє згідно з гаслами анархізму, відмовляючись від впливу будь-яких інституцій, включаючи державу, представників капіталу і т. ін. Опікується правами студентів-іноземців. Члени організації не висувуються на вибори до самоврядних органів університетів. НКП

виступає проти будь-якої ієрархічної системи та об'єднує робітничий клас у вільні автономні синдикати.

Конфедерація студентів (КС) є вихідцем із Національної Спілки студентів Франції (одна з чотирьох репрезентативних студентських організацій Франції). Спрямування конфедерації – реформістське. КС є організацією, яка має право голосу в Національному центрі університетських і навчальних справ. КС більше схиляється до асоціативного устрою, не підтримуючи основного методу синдикатів – страйків. Це організація, яка захищає права працюючих студентів. Конфедерацією започатковано національну кампанію із захисту працюючих студентів у 2003 р. КС не є репрезентативною установою (не має представників в НРВОН та НЦУНС), але вже функціонує в 40 університетах. Підтримує Європейську Конституцію.

II. Студентське самоврядування у Великій Британії.

1. Студентські організації. Загальна характеристика.

Студентська організація (спілка), студентський уряд або студентська рада є студентською організацією, що існує в багатьох коледжах і університетах Великобританії, яка, як правило, має власну будівлю або сукупність приміщень на території університету, і займається соціальною та організаційною діяльністю студентів. У деяких вищих навчальних закладах студентські організації (спілки) за своїми формальними ознаками аналогічні до спілок праці. Схожі організації з однаковими назвами також існують у багатьох закладах середньої освіти, але вони невеликі за розмірами, є менш політично-орієнтованими і більш зосереджені на соціальних функціях.

Багатьма студентськими радами керують самі студенти. Мета організації полягає у представленні студентських проблем щодо університету, а іноді – щодо місцевих і національних питань. Ради також відповідають за надання різноманітних послуг студентам. Студенти можуть залучатися до управління організацією через різні комітети, ради, загальні збори або бути одним з її обраних керівників.

Багато студентських спілок є вкрай заполітизованими і дуже часто відіграють роль навчальних центрів, які готують політиків, а також сприяють політичній кар'єрі своїх членів. Такі студентські спілки проводять різноманітні кампанії, дебати тощо, які проходять доволі енергійно, і в процесі яких студенти виявляють досить великий ентузіазм. Студентські засоби

масової інформації, які долучаються до таких акцій, практично не маючи ніякого попереднього досвіду, намагаються всіляко зацікавити і залучити широке коло учасників до обговорення певних подій, хоч усі усвідомлюють, що організатори не несуть відповідальності за прийняті рішення, адже це гра в політику.

Студентські ради керують окремими комерційними установами, які знаходяться на території університету, такими, як магазини, нічні клуби; оприлюднюють рекламну інформацію, випускають студентські газети; надають консультації та поради з питань навчання в університеті. Більшість студентських рад також керує такими видами студентської діяльності як спортивні клуби, спілки та волонтерські організації.

У Великобританії голова студентської ради («Sabbatical officer») є керівником, який обирається членами студентської ради, працює повний робочий день і отримує заробітну плату. Такі керівники зазвичай є опікунами студентської ради.

Більшість студентських організацій також має керівників, які працюють повний або неповний робочий день і не отримують заробітну плату («nonsabbatical officer»).

В університетах Великобританії студентські ради часто мають зв'язки з Національною Спілкою Студентів Об'єднаного Королівства (NUS).

Виконавчий комітет університетської студентської ради у своїй структурі має такі посади: президент; віце-президент з надання послуг, або відповідальний за надання послуг студентами; віце-президент із соціального забезпечення, або відповідальний за соціальне забезпечення студентів; відповідальний за пресу та рекламу, або керівник відділу комунікацій; завідувач відділу студентського дозвілля; завідувач відділу з питань освіти та освітніх кампаній; секретар; завідувач відділу з питань рівних можливостей; відповідальний за діяльність клубів і спілок; завідувач відділу з питань проведення компаній (виборчих, пропагандистських, інформативних, рекламних тощо).

Усі студентські ради вищих навчальних закладів мають потужне фінансування. Матеріальну підтримку їм надають університети, державні установи, спонсори. Вони також займаються комерційною діяльністю (розгалужена мережа магазинів, різних розважальних і спортивних комплексів тощо).

2. Національна Спілка Студентів Об'єднаного Королівства (NUS).

NUS – одна з найбільших студентських

організацій у світі представляє інтереси понад 5 мільйонів студентів.

NUS надає послуги дослідницького характеру, освітні послуги, послуги консультаційного змісту як окремим студентам так і студентським спілкам. Вона виступає в ролі представника студентства.

NUS розв'язує питання побуту студентів, проводить навчання понад 3000 керівників студентських організацій. До складу NUS входять різноманітні студентські спілки, які надають широкий спектр послуг студентам, таких як консультування щодо побуту, інформування щодо перспективної діяльності студентського осередку та благодійних заходів. Студентські спілки відіграють важливу роль під час презентації різноманітних ініціатив студентських колективів. Студентські керівники часто входять до складу адміністративних структур університету; студентські спілки допомагають відповідальним за курси особам розв'язувати проблеми на рівні факультетів, зокрема питання навчально-виховного характеру.

Обрані студентські керівники контролюють стан справ у студентських спілках, а також визначають їхню політику. Кожний студент має змогу брати участь у процесі прийняття рішень щодо перспективних планів роботи спілок на загальних зборах.

Основними цілями NUS є: виконання ролі представника студентів Об'єднаного Королівства на місцевому, національному та міжнародному рівнях; максимальне зацікавлення студентів у навчально-виховній, соціальній, культурній та інших сферах діяльності; надання послуг, товарів особам і організаціям, які мають відношення до спілки, студентам інших об'єднань, а також забезпечення пільгами членів Національної спілки студентів; з'ясування думки студентів з питань функціонування освітньої системи; вивчення думки студентів з питань економіки, соціальних проблем, проблем молоді, які безпосередньо впливають на навчально-виховний процес і добробут студентів; вивчення думки студентів з проблем, які безпосередньо відображають навчальні, виховні та соціальні права студентів інших країн; підтримка й заохочування співпраці між студентами й студентськими організаціями інших країн; участь у різних обговореннях, дискусіях, приймання рішення з питань, які є важливими для студентів; надання фінансової та іншої підтримки студентам тощо.

Для прикладу подаємо дані про Студентську спілку Кембріджського

університету (ССКУ). Вона об'єднує студентів, які навчаються в університеті Кембріджа. Свою роботу ССКУ організує і здійснює згідно з Конституцією студентів Кембріджського університету.

Основними завданнями ССКУ є: поліпшення навчання студентів; забезпечення соціального захисту студентів; надання всім абітурієнтам рівних можливостей при вступі до університету; виконання ролі офіційного посередника між членами спілки та адміністрацією університету; організація відпочинку студентів у вільний від занять час тощо.

ССКУ надає студентам консультативні послуги, виступає організатором соціального, культурного життя студентів, делегує своїх представників до місцевих і національних органів управління, співпрацює з представниками студентських організацій інших університетів.

Організатори спілки вважають, що всебічний розвиток студентського самоврядування сприяє демократизації вищої освіти.

Зміст завдань ССКУ включає підготовку студентів до свідомої ділової участі у громадському житті, розвиток у них соціальної активності та почуття соціальної відповідальності, підвищення ролі студента як суб'єкта у навчальному процесі, організації наукових досліджень, в організації побуту в гуртожитку, створенні сприятливих умов для самоствердження і саморегуляції особи. Сюди також входить створення можливостей для підвищення суспільно-політичної активності студентів шляхом їх участі в громадській роботі; розвиток та удосконалення співробітництва викладачів і студентів; оперативне інформування студентів з усіх питань життя університету, про прийняті рішення і результати їх виконання; обговорення роботи органів самоврядування, контроль за їх діяльністю.

В університеті передбачено участь студентів у різноманітних формах самоврядування, зокрема участь у радах факультетів; участь у прийнятті рішень з питань підвищення ефективності навчального процесу, якості навчання; участь в організації дозвілля й відпочинку; участь у виховній роботі, що здійснюється через ідеологічні, культурно-масові, спортивні, побутові комісії тощо.

Студентське самоврядування у Великобританії охоплює також усі сфери позааудиторного життя, такі як: організація житла; створення умов для самостійного навчання; забезпечення різноманітних форм дозвілля на пільгових умовах; надання роботи під час навчання.

Отже, на базі вивчення досвіду організації студентського самоврядування у Франції і Великобританії можна зробити такі **висновки та перспективи подальших розвідок напруму.**

Студентське самоврядування у Франції та Великобританії має глибокі демократичні традиції, які є невід'ємними від процесів прогресивного розвитку суспільства, освіти зокрема.

Сучасна система вищої освіти Франції і Великобританії загалом створює сприятливі умови для розвитку студентського самоврядування. З одного боку, держава надає велику політичну підтримку студентам шляхом створення регіональних і національних центрів навчальних і університетських справ, консультативну та значну фінансову підтримку, яка спрямована не тільки на компенсацію затрат студентів під час навчання (житло, харчування і т.п.), а й на підвищення мотивації навчання у вищій школі через фінансову підтримку батьків студентів і розвинену систему державних грантів. З іншого боку, академічна спільнота позитивно ставиться до участі студентів в організації навчального процесу та університетського життя.

Студентське самоврядування у Франції та Великобританії допомагає залучати студентів до розв'язання певних університетських завдань, а це, своєю чергою, сприяє зростанню соціальної активності молоді, виступає засобом підвищення ініціативи й відповідальності, сприяє подальшому професійному й кар'єрному росту. Студенти мають багато можливостей для впливу на стан справ як на рівні університету, так і на національному та міжнародному рівнях, захищаючи власні права та інтереси.

Студентське самоврядування є самостійною громадською діяльністю молоді з реалізації функцій управління університетом, яку вони здійснюють відповідно до завдань, що стоять перед ним. Студентський колектив одночасно виступає суб'єктом і об'єктом управління.

Самоврядування посилює демократичні засади в управлінні університетами, активізує участь молоді у розв'язанні як власних, навчальних, так і виробничих потреб. Самоврядування є дієвою формою виховання студентів, спрямованою на розвиток самостійності й відповідальності за результат своєї праці.

Суттєвою і визначальною особливістю діяльності студентських спілок Великобританії є потужне фінансування як з боку університетів, так і держави, а також

значні можливості здійснювати комерційну діяльність, яка не тільки дозволяє утримувати на оплачуваних посадах керівників студентського самоврядування, а й фінансувати різноманітні культурно-мистецькі, спортивні заходи, підтримувати різні студентські акції та ініціативи, особливо із захисту довкілля, боротьби з бідністю, захисту миру, збереження здоров'я тощо.

Здебільшого на різні посади в керівні органи студентського самоврядування обираються студенти, які навчаються за спеціальностями, що зв'язані з управлінням, соціологією тощо. Тобто діяльність у сфері самоврядування є кроком, або сходинкою у подальшій службовій кар'єрі.

У Великобританії існує традиція збереження зв'язків між лідерами студентського самоврядування минулих років, які понад 20 – 30 років тому закінчили університет і бажають допомагати нинішнім студентським лідерам своєї Alma mater. Викликає повагу відповідальне ставлення студентів до тих посад, які вони обіймають в органах студентського самоврядування, високий рівень самоорганізації студентських спілок, товариств, клубів тощо.

Голосування при обранні студентських представників відбувається в режимі online. Той, хто набирає більшу кількість голосів стає лідером, а той, хто отримав менше голосів – його заступником. Вибори відбуваються в березні–квітні, але повноваження в повному обсязі обрані претенденти отримують тільки у вересні. Декілька місяців (квітень – вересень) новообрані лідери і ті, хто складає свої повноваження, співпрацюють разом, забезпечуючи спадкоємність.

Демократизм у стосунках між викладачами й студентами, а також між студентами різних поколінь ґрунтується на шанобливому ставленні до традицій, законів, правових норм, взаєморозумінні, творчій співпраці, на принципах єдності.

Демократичні традиції студентського самоврядування не виключають відповідальності ВНЗ та суворого контролю з боку адміністрації за відвідуванням і якістю навчання студентів.

Типовими є ситуації, коли студентську спілку може очолювати студент-випускник університету (як приклад, університет у Дюнкерку (Франція), – NUS – Великобританія).

Студентське самоврядування, як катализатор соціальної і професійної активності студентів, намагається впливати на особистість кожного студента, не залишати нікого осторонь, залучати молодь

до активного творчого життя.

Поглиблення досліджень у напрямі запозичення позитивного європейського досвіду організації студентського самоврядування на прикладах масштабної практики університетів Франції й Великобританії є перспективним і необхідним для України в умовах приєднання до Болонського клубу і Євроінтеграції.

Необхідно на державному рівні створити умови для вивчення кращого світового досвіду самоврядної діяльності студентської молоді, визначити шляхи, методи й способи екстраполяції його в системі вищої освіти України і на базі квінтесенції сучасних надбань вітчизняної практики студентського самоуправління, кращих зразків минулих форм діяльності студентських організацій і досвіду провідних університетів Європи створити в масштабах України інноваційну, демократичну, гаманоорієнтовану систему студентського самоврядування, яка дієво сприяла б формуванню будівників і повноцінних членів відкритого, громадянського, самоорганізованого суспільства в Україні.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Європейська практика студентського самоврядування в університетах України. – Методичні матеріали / Під ред. проф. Буяльської Т. Б. – Вінниця, 2005. – 75 с.
2. Кузьмінський А. І. Вступ до університетських студій: Навчальний посібник для студентів університетів. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2004. – 174 с.
3. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2011. – 486 с.
4. Макаренко А. С. Педагогические сочинения в 8-ми т. – М.: Педагогика, 1983. В. 8-ми т. – Т. 7. – С. 211–217.

REFERENCES

1. Yevropeys'ka praktyka studentskoho samovryaduvannya v universytetakh Ukrayiny (2005). [The European practice of student government universities in Ukraine]. Vinnitsa.
2. Kuzminskyu, A. I. (2004). Vstup do universytet-s'kykh studiy: Navchal'nyy posibnyk dlya studentiv universytetiv. [Introduction to University Studies: Textbook for university students]. Cherkasy.
3. Kuzminskyu, A. I. (2011). *Pedahohika vyshchoyi shkoly: navch. posib* [Pedagogy of higher education: edu. Guidances]. Kyiv.
4. Makarenko, A. S. (1983). *Pedahohycheskye sochyneniya v 8-my t.* [Pedagogical Works in 8 T]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КУЗЬМІНСЬКИЙ *Анатолій Іванович* – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, професор кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Наукові інтереси: педагогіка вищої школи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KUZMINSKYI *Anatoliy Ivanovych* – Doctor of Pedagogical Science, Professor, Member–Corresponder of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Professor of higher education pedagogy and educational management Bohdan Khmelnytskyi Cherkasy National University.

Circle of research interests: pedagogy of higher education.

УДК: 378

БІДА *Олена Анатоліївна* – доктор педагогічних наук, професор кафедри початкової освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
e-mail: tetyanna@ukr.net.

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ
ТОЛЕРАНТНОСТІ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Політичні та соціально-економічні перетворення в Україні поставили нові завдання як перед освітньою системою, так і перед вищою освітою зокрема. Саме ця галузь є могутнім фактором розвитку духовної культури українського народу, відтворення продуктивних сил України. Вирішення завдань вищої освіти базується переважно на якості кадрового складу ВНЗ, та школи на рівні професійної компетентності педагогів.

Провідним принципом державної освітньої політики, як зазначено в національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, є підготовка педагогічних працівників [1], адже у цільовій комплексній державній програмі «Учитель» акцентується на ключовій ролі вчителя в системі освіти [2].

Тому на сучасному етапі модернізації освітньої системи в нашій країні особливої актуальності набуває проблема підготовки професійного педагога, який працюватиме у початковій школі і у якого буде сформована толерантність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На вагомості толерантності як особистісної та професійної риси у діяльності вчителя початкової школи наголошено у публікаціях Н. Бакуліної, О. Безкоровайної, Р. Безпальчі, Н. Бирко, О. Булгакової, І. Жидана, Д. Зіновева, О. Крамаревої, О. Левченко, О. Матієнко та ін.

Педагогіку толерантності розкрито у працях Я. Берегового, Л. Завірюхи, В. Кременя, Н. Невінчаної, В. Титова, Ю. Тодорцевої та ін.

Мета статті полягає у висвітленні поглядів вітчизняних учених на проблему толерантності та її ролі у сприяттві підвищенню якості підготовки вчителів шкіл, викладачів ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Толерантність для педагогічної галузі не є новим терміном, зокрема видатні педагоги неодноразово зверталися до вивчення проблеми толерантності. Серед яких Я.А. Коменський, К. Ушинський, В. Сухомлинський та інші. Щодо толерантності Ш. Амонашвілі зазначав, що потрібно керувати навчанням дітей з позицій їх інтересів; співпрацювати з дітьми у процесі навчання; поважати і підтримувати гідність дитини; організація життя та діяльність дітей на уроці повинна будуватися на підставі прийняття дітей такими, які вони є [3].

Проаналізуємо сутність дефініції «толерантність». Н. Бирко [4] зазначає, що наукова категорія «толерантність» належить до методологічного апарату декількох наук, а саме філософії, політології, юриспруденції, соціології, культурології, психології, та педагогіки. Це розширює коло наших наукових пошуків, спрямовує більш конкретніше розглянути толерантність саме з педагогічної точки зору.

«Загальна декларація прав людини» [10]